

Miroslav Martinjak

LITURGIJSKA GLAZBA IZMEĐU NAŠE BAŠTINE I IZAZOVA VREMENA

Govoreći općenito o liturgijskoj glazbi, u prvom redu mislimo na glazbu povezanu s riječju, tj. vokalna glazba ili vokalno - instrumentalna glazba. Daka-ko, Crkva se ne odriče niti čiste ili kako je nazivaju apsolutne glazbe. Međutim, koncilski i pokoncilski dokumenti naglašavaju aktivno sudjelovanje vjernika koje se najočitije postiže pjevanjem, kao jednom izvornom radnjom. Svakako da je pjevanje jedan viši način ljudskog izražavanja za koji se treba disponirati. Konstitucija "Divini cultus sanctitatem" od Pija XI. govori da ni jedan instrument ne može bolje izraziti ljudske osjećaje od ljudskog grla.

Poznata je kritika da apsolutna glazba ne može ništa konkretno izraziti, opisati. Međutim, toga problema nema kad se glazba združuje s riječju. Nju u tom slučaju riječ konkretizira i ona dobiva dimenziju koju prije nije imala. Nije dobro rečeno da glazba služi riječi. U toj sprezi ona očituje svoju veliku moć. Ona se samo prilagođava zahtjevima teksta kao što zgodno kaže J. Andreis: "ona se prilagođava kao što se prilagođava tekućina oblicima posude u koju se ulijeva." Stoga, kad se govori o liturgijskoj glazbi treba voditi brigu o spomenutim stvarima jer u tom slučaju glazba se ne združuje s bilo kakvim tekstovima već strogo s liturgijskim tekstom koji također ne podnosi bilo kakvu glazbu. I upravo tu počinju problemi liturgijske glazbe.

Ako pomno pratimo razvitak naše domaće glazbeno-liturgijske baštine opažamo da se na našem tlu nije razvijala jedinstvena glazbena baština. Uzrok su tomu razne povijesno kulturne prilike. Taj proces na smijemo promatrati kao nešto negativno već dapače u toj različitosti veliko je naše bogatstvo. Pogledajmo samo našu narodnu i folkornu glazbu koja se služi raznim tonskim sustavima, tako našem uhu nije stran ugođaj dura, mola, modaliteta, pentatonike i istarske ljestivce. Rijetki su narodi koji na tako malom geografskom prostoru posjeduju tako različitu glazbenu građu i stil. Međutim, taj narodni element nije ostao izoliran samo u narodnoj glazbi već je znatno utjecao na formiranje liturgijske glazbe.

Ono što je najminentnije u našoj liturgijsko-glazbenoj baštini jest: glago ljaško pjevanje i pučko pjevanje. Jedno i drugo sraslo je s vjerom i kulturom našega čovjeka i to je njemu vlastita glazbena baština izrasla iz njegove vjerničke duše.

Radi kratkoće vremena nemoguće je ulaziti u detalje i glazbene analize te bogate baštine ali svakako treba reći da je u toj glazbi ispunjen princip estetike liturgijske glazbe. Ako se promatra kritički, svakako da nije sve idealno i da se kadikad osjeti tekstualna a i glazbena slabost ali svakako te pjesme zrače vjerom i vjerničkim zanosom kao i ljepotom forme i liturgijskom prikladnošću, a to su osnovni zahtjevi koje bi morala ispunjavati svaka liturgijska pjesma.

Papa Pavao VI. u svom govoru prilikom sto godišnjice talijanskoga cecilijanskog pokreta naglašava: "Glazba nije liturgijska samo zato što se uključuje u liturgiju već ako ispunjava liturgijski osjećaj, crkveni osjećaj, tj. "sensus Ecclesiae", koji je tako važan i bez kojeg nema istinske crkvene glazbe a ni umjetnosti općenito.

Da je njegovanje i poštivanje liturgijsko-glazbene baštine pojedinih naroda važno, istaknuto je i drugi vatikanski koncil u konstituciji "Sacrosanctum Concilium", točka 119. "Neka se i prema toj glazbi ima dužno poštovanje i neka joj se dade odgovarajuće mjesto."

Stoga mislim da je dužnost svih institucija koje imaju utjecaj na to područje da potiču njegovanje toga blaga, blaga svoga naroda koje ne samo da može skladno zazvučati po našim crkvama već bi trebalo biti izvor nove inspiracije i novog stvaralaštva. Ne treba se sramiti stvaralaštva naših predaka. Doista, nemamo mi velikog Palestrinu, Bacha, Mozarta ali i na tom području umjetničke glazbe imamo vrijedne autore i znamo da imamo dokumente koji svjedoče o prisutnosti višeglasja na našem tlu i to iz XII. i XIII. stoljeća. Dvoglasni "Sanctus" i "Benedictus" koji se čuva u kartularu sv. Marije svjedoče dugu glazbenu tradiciju našega naroda koji je oduvijek nastojao biti dio kulturnog svijeta Evrope.

Posebno je vrijedan pažnje naš pučki liturgijski opus koji je bogat i raznolik a posebno u nekim djelovima liturgijske godine (došašće, Božić i marijanske pjesme).

Vrijedno je spomenuti ponovno oživljavanje psalama koji su ponovno zaživjeli u novoj pjesmarici "Pjevajte Gospodu pjesmu novu."

Kad govorimo o našem liturgijsko-glazbenom blagu i općenito stvaralaštvu na tom području, ne možemo ga promatrati samog za sebe već svakako pod određenim utjecajem sveopće liturgijsko glazbene baštine. Uz pomnu analizu dolazimo do zaključka da je duh gregorijanske škole i glazbeno estetski princip gregorijanskog pjevanja prisutan i nije stran našem stvaraocu bilo pučkog ili umjetničkoga opusa. Važna je ta napomena jer je poznato da dokumenti koncila još uvijek gregorijanski koral smatraju vlastitim pjevanjem rimske liturgije i ono prema

dokumentima ima prvo mjesto. Svakako dokumenti žele naglasiti njegovanje koralnih napjeva ali koncil želi dati na znanje da ta vrsta liturgijske glazbe treba biti veliki uzor i velika škola sveopće crkvene glazbe. Zato je naša liturgijska popijevka zvučala i zvuči crkveno jer se pretpostavljalo da će liturgijska skladba biti to svetija, to liturgijskija što je više povezana s vjekovnim uzorom crkvenog pjevanja, gregorijanskim koralom. Pitamo se u čemu nam treba biti gregorijanski koral uzorom? Prije svega gregorijanski koral treba promatrati ili vrednovati pod dva aspekta:

- a) vanjski aspekt ili tehnika komponiranja;
- b) nutarnji aspekt koji obuhvaća glazbenu ekspresivnost koja je duboko povezana s dubokom liturgijskom duhovnošću.

Ne zaboravimo da je u gregorijanskom koralu u stvari kanonizirana pobožnost srednjega vijeka.

Melodijske analize pomoći će svakom glazbeniku kako stvarati ekonomičnu i otmjenu glazbu. Tu se može naučiti vrednovanje riječi kao nosioca glazbe. Stoga tvrdim da je teško biti autentičan crkveni glazbenik bez dobrog poznavanja te tako vrijedne i bogate glazbene tradicije rimske Crkve.

Radi kratkoće vremena nisam ulazio u detaljnije analize našega liturgijsko-glazbenog blaga i svega onoga što je stvoreno do danas.

U drugom dijelu svoga predavanja želio bih istaknuti neke stvari koje mislim da nisu sasvim u redu i koje bi mogle naškoditi zdravoj i vjerom prožetoj crkvenoj popijevci. Svakako ne mislim da su sva nastojanja negativna ali da je budnost potrebna, to je očito.

Slažem se da se ne živi samo od prošlosti i svaka generacija teži da se ovjekovječi svojim stvaralaštvom. Dobro je težiti za originalnošću, ali također bi bilo dobro ne pretjerati u tome. Kao da se osjeća tendencija potiskivanja stare baštine umjesto da se pokuša nešto naučiti iz stoljetnog iskustva. Sve te težnje za stvaralaštvom u stvari nisu loše ali ako se ne želi shvatiti da nešto ipak ostaje stalno unatoč mnogim promjenama. Osvjetlit ću to jednim primjerom.

Čovjek upotrebljava već tisuće godina kotač. On to čini zato jer princip kotača u bezbrojnim tehničkim situacijama nuđa jedino aktualno rješenje. Istina jest da bi jedan četverokutni kotač bio vrlo originalan na automobilu ali ne nuđa nažalost aktualno rješenje. Nešto slično moglo bi se primijeniti i na liturgijsku glazbu. Ne vjerujem da će jednoga dana mase ljudi pjevati u teškim jazz ritmovima ili teškim atonalnim kombinacijama. Istina je i to da generacije mogu napredovati i ritmički i melodijski ali skladatelj mora i morat će uvijek imati na umu mnoštvo ljudi raznih kulturnih profila i glazbene sposobnosti i tome prilagoditi melodiju i ritam.

Crkvena glazba kroz svoju povijest željela je uvijek biti u duhu vremena i ta težnja nije ništa loše. Međutim, zanimljivo je istaći da se uvijek poštivala tradicija i stara crkvena baština i na tome je nicalo nešto novo, svježije i privlačno. Znamo da su prve polifonske melodije nastajale iz gregorijanskih melodija. Drugim riječima staro je odumiralo da bi na tim korijenima niklo nešto novo. Danas uočavamo neke druge tendencije i stvaranje liturgijske glazbe mimo svijetlih primjera tradicije i stare baštine. Motivi i ideje ne uzimaju se iz prebogatog crkveno-glazbenoga bazena i narodnog blaga već se koriste razne trivijalne, hibridne i lascivne teme, vrlo često uvezene i iskrivljene prilikom raznih predaja.

Svakako da glazbene probleme ne smijemo promatrati same za sebe već su oni plod svoga vremena i shvaćanja Crkve, liturgije i vjere.

Spomenuo bih talijanskog glazbenika Luciana Migliavaca koji u svom članku "Cé musica e musica" objavljenom u Bolletino Ceciliano (br. 7, god.1986, str. 227) pokušava otkriti tu problematiku suvremene liturgijske glazbe. Za njega problemi izviru iz shvaćanja Crkve i liturgije. Za neke su Crkva i liturgija svete stvarnosti, jer su Božji dar, pa tako i glazba mora biti u skladu s time, tj. u skladu s naukom, iskustvom i tradicijom žive Crkve. Dakle, iz tog proizlazi da liturgijska glazba mora biti prava i istinska umjetnost. Drugo shvaćanje koje navodi autor jest shvaćanje Crkve kao grupe ljudi koji se doduše sabiru u ime Kristovo ali materinstvo Crkve kao da se nije čuje. Ne vodi se mnogo brige o hijerarhijskim, pravnim i tradicijskim vrednotama. Kategorija svetog ne postoji pa je glazba samo u funkciji grupe i utoliko je dobra ukoliko dobro funkcionira u grupi. Stoga svaka glazba može biti dobra i prihvatljiva ukoliko se slaže s konkretnim i aktualnim uvjetima dotične grupe.

Mislim da autor djelomično pogađa problem premda još neki drugi faktori utječu na cjelokupan problem liturgijske glazbe.

Crkveni glazbenici često su meta kritike da ne razumiju suvremena kretanja i suvremene želje ljudi. Međutim, glazbenici uporno tvrde da treba razumjeti pojam "liturgijska glazba". Svakom je jasno da svaka glazba ne može biti operna ili baletna ili filmska tako i svaka glazba ne može biti liturgijska. Pojam "liturgijska" sužuje opći pojam takozvane "musicæ sacrae" ili svete glazbe. U taj pojam spadaju najveća djela te vrste kao npr. Bethovenova Missa solemnis, Verdi-jev rekvijem, Bachove muke i druga slična djela kao i najobičnija šansona. Obično se naziva "musica sacra" misionarska glazba što znači da traži svoje slušače i nije namijenjena određenoj zajednici. U njoj svoje zadovoljstvo može naći vjernik i nevjernik.

Međutim, liturgijska glazba ima svoju određenu funkciju i svoju konkretnu zajednicu vjernika za koje je nastala. Nemaju crkveni glazbenici ama baš ništa protiv suvremenih ritmova bluesa, rocken rolla, jazza i sl. i ta glazba ima svoju funk-

ciju i namjenu ali s kršćanskom glazbom jedva da ima dodirnih točaka. I najprimitivniji narodi dobro razlikuju plesnu glazbu od liturgijske, obredne glazbe dok u Evropi kao da postoje tendencije da upravo liturgijski ambijent i liturgijsku glazbu pretvore u igru i zabavu. Mislim da bi liturgiju trebalo poštediti od toga, jer u životu imamo toliko prilika za zabave, igre pa neka liturgijski čin bude čist od toga. Ne vjerujem da mladi ne mogu razlikovati obred od spektakla, pobožnost od ekshibicije, salu za ples od mjesta za molitvu.

Svaka liturgijska glazba mora sadržavati u sebi dvije dimenzije i to: kulturalnu i kulturalnu. Kulturalna dimenzija stavlja glazbu u najsugestivnije ljudske izražajnosti. Tu dimenziju sv. Toma smatra relativnom tj. ta je dimenzija vezana na vrijeme, prostor i kulturu.

Svakako, specifična je kulturalna dimenzija. U njoj se izražava težnja za transcendentnim. To je u stvari pohvala Bogu koju sv. Augustin naziva u komentaru psalma 44,9" *summum hominis opus*". Stoga nije teško glazbom zadovoljiti kulturalnu dimenziju već je mnogo teže tu drugu komponentu odnosno dimenziju kulta.

Napisati bilo kakvu melodiju na neki tekst nije teško ali je veoma teško izraziti sadržaj teksta melodijom, pojačati sadržaj teksta i tu počinje umjetnost. Poznato je da su stari majstori polifonije odlazili u samoću ili neku vrstu duhovnih vježbi kako bi stekli potrebnu sabranost da što dostojnije i autentičnije izraze tu kulturalnu dimenziju teksta što doista nije lako. Bez dubokoga vjerskog proživljavanja misterija i bez dobrog poznavanja crkvene glazbe te crkvenog stila i kompozitorske tehnike, koja se stiče dugogodišnjim studijem, teško se redovito može udovoljiti tom zahtjevu.

Opravdana je težnja da i suvremena liturgijska glazba mora biti bliska i privlačna za današnjeg čovjeka ali mislim da je loše što svoju građu i motivaciju traži u banalnim, potrošenim, svagdašnjim temama i motivima neke zabavne, plesne i šlagerske glazbe.

Spomenuo bih ovdje autora Fritza Bachmana koji u svojoj studiji "Lied, Schlager, Schnulze" analizira stotine melodija svagdašnje glazbe i dolazi do zaključka da veliki dio lake šlagerske glazbe uzima motive manje vrijedne a u melodijskoj i ritmičkoj strukturi prevladavaju melodijski i ritmički klišeji. Recept za takve kompozicije jest: sad, simple, sexi (tugaljivo, jednostavno i požudno).

Ne bih nikoga želio okriviti za dosta kofuznu situaciju na području domaće liturgijske glazbe. Svakako treba reći da su doista nedostajali dobri animatori a djelomično i crkvena struktura koja se nije pravovremeno pobrinula za njih. Tako su mnogi mladi ljudi željni stvaranja i puni entuzijazma počeli stvarati svoju glazbu i to na temelju nekog iskustva s plesnom i zabavnom glazbom a za katoličku liturgijsku glazbu jedva da su i čuli. Međutim, odgovorni su mislili da se ne radi o tako važnoj stvari i tako važnom području pa se puštalo da bi se vidjelo što

će iz toga biti. Ipak moram reći da se radi o veoma važnom faktoru glazbe kao sugestivne umjetnosti koja može čovjeka nevjerojatno izgrađivati, humanizirati i produhovljavati a može i na čovjeka neodgojno i negativno djelovati. Spomenuo bih izreku jednog njemačkoga isusovca koji kaže za Luthera: "njegovi napjevi ubili su više duša nego sve njegove propovijedi i pisma." On želi naglasiti da su nove Lutherove pjesme bile tako fascinantne da su mnoge privukle u njegov pokret.

Teško je davati recepte kako stvarati suvremenu liturgijsku glazbu. Možda nam mogu biti od koristi riječi sv. Pavla izrečene u 1 Kor 15-16: "Molit ću duhom, ali molit ću i umom; pjevat ću hvale duhom ali pjevat ću ih i umom." Tu je svakako izrečen princip kako moliti, pjevati pa i stvarati crkvenu glazbu. Tu je izrečena ta zlatna sredina između racionalnog i emocionalnoga što je za liturgijsku glazbu veoma važno.

Želio bih svakako naglasiti da bi trebalo izbjegavati preveliki amaterizam ali ako već postoji, da bude pod određenom kontrolom stručnjaka kako se ne bi uvlačilo u liturgijsku glazbu svašta i razni eksperimentalni trendovi da nam ne postanu redovita praksa. Ne zaboravimo da u koncilskim dokumentima glazba nije samo djelo već postaje gesta, znak i dobiva dimenziju sakramentalnosti, izrazite molitve, pa se prema tome treba odgovorno postaviti.

Vjerujem da će novoosnovani institut za liturgiju ispuniti svoj dio posla u tome i povesti ono što je bilo krivo na pravi put. Na svima je nama obaveza njegovati kulturu i stvaralaštvo svoga naroda, zatim glazbenu kulturu sveopće Crkve. Bogatstvo naše narodne tematike koja je gotovo uvijek lijepa i prikladna pa bogatstvo koralne tematike pružaju svakom znalcu toga posla da učini napjeve lijepe, moderne i liturgijski prikladne. S malo više povjerenja u crkvene glazbenike i institucije koje imaju utjecaj na to područje mnoge će se stvari s vremenom ispravljati i krenuti nabolje.

Literatura:

NICOLA VITONE, *Idee e fatti di musica postconciliare*, Roma 1972.

PHILIPP HARNONCOURT, *Gesamtkirchliche und teilkirchliche Liturgie*, Freiburg 1974.

Associazione Italiana Santa Cecilia, *BOLLETTINO CECILIANO*, periodico mensile anno 84, dicembre, 1989, numero 12.

SV. CECILIJA, časopis za duhovnu glazbu, glasilo instituta za crkvenu glazbu, godište L, 1980, br. 3, Zagreb.

CHRISTIAN MARTIN, *Brennpunkte der Neuen Musik*, Köln 1977.